

TRUMPASIS LIETUVOS METRAŠČIŲ SAĖADAS

XIV a. pabaigoje–XVI a. viduryje LDK buvo rašomi istoriografinio pobūdžio kūriniai – metraščiai ir kronikos. Dviejų terminų vartojimas atitinka tų pasakojimų formą. Metraščiai – tai pametiniai istorinių įvykių užrašai, dažnai trumpi. Tai būdinga rytų slavų tradicijai. Kronikos medžiagą pateikia ištisiniais pasakojimais, lyg kokiais siužetais, mažai dėmesio kreipdamos į konkrečius metus arba visai jų neminėdamos. Tai būdinga vakarietiški, vokiški, lenkiški istoriografijos tradicijai. LDK aprašant valstybės istoriją reikėsi abu pasakojimų stiliai – ir metraštinis, ir kronikinis. Metraštyje koks nors įvykis dažnai fiksuojamas labai lakoniškai, konspektiškai, pvz., „Tais metais [1377] mirė Lietuvos didysis kunigaikštis [Algirdas], o po jo sostą gavo jo jaunesnysis sūnus Jogaila“. Kronikinio stiliaus pasakojimai gerokai ilgesni, metais neįreminami, neretai turi užuomazgą ir atomazgą. Toks yra, pvz., Kęstučio konflikto su Jogaila aprašymas Trumpajame Lietuvos metraščių sąvade.

Trumpojo Lietuvos metraščių sąvado¹ pirminis tekstas (autografas) nėra išlikęs, gal nesurastas. Jis, kaip ir dauguma vėlesnių nuorašų, buvo parašytas tikriausiai rusėnų kalba. Nuorašus darė daugiausia rytų slavų stačiatikiai vienuoliai, nors yra žinomi ir tekstų vertimai į lotynų bei lenkų kalbas, atlikti katalikų. Toks, pvz., yra Trumpojo sąvado fragmento lotyniškas XV a. vertimas „Lietuvos kunigaikščių – karaliaus Jogailos ir Vytauto, kilmė“ (*Origo regis Jagyelo et Wytholdi ducum Lituaniae*). Jame aprašomi įvykiai nuo Gedimino testamentinio sprendimo, kuriuo paskyrė valdas savo septyniems sūnums, iki pirmojo Vytauto pabėgimo 1382 m. pas Prūsijos kryžiuočius, tačiau pagrindinę vietą užima konfliktas tarp Kęstučio ir Jogailos, kilęs apie 1380 m. ir pasibaigęs Kęstučio nužudymu Kriavo pilyje 1382 m.

Naujausios Lietuvos metraščių ir kronikų publikacijos pateiktos tęstiniame leidinyje *Pilnas rusų metraščių rinkinys*².

Trumpojo sąvado arba jo dalių nuorašų žinomi šeši variantai, datuojami XV–XVI a. Tyrinėjimo istorijoje jie yra gavę specialius pavadinimus pagal radimo arba saugojimo vietą, kolekcionieriaus pavardę ar pagal išlikusį teksto pavadinimą. Vienas fragmentas, saugomas Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekoje Vilniuje, mokslinėje literatūroje vadinamas „Vilniaus metraščiu“ pagal saugojimo, o ne pagal surašymo vietą. Jis surašytas 1495 m. Smolensko mieste, kuris tada priklausė LDK³.

Visi tie nuorašai yra defektiniai: arba trūksta lapų, arba nurašant atsirado praleidimų ir iškraipymų. Tenka tarpusavyje lyginti visus šešis variantus ir jų tekstus „aritmetiškai sudėti“. Visa šešių variantų „suma“ mus priartina prie Trumpojo sąvado originalo, bet tai nėra tekstologinis originalo atkūrimas.

Visų nuorašų svarbiausias ir pilniausias yra vadinamasis Supraslio nuorašas, rastas XIX a. pradžioje Supraslio miesto (dab. Lenkija) bazilijonų vienuolyno bibliotekoje. Nuorašas datuojamas 1519 m. Trumpojo sąvado medžiaga gausiai panaudota XVI a. pirmoje pusėje Viduriniajame, arba Platesniajame, sąvade ir Plačiajame sąvade (vadinamojoje *Bychoveco kronikoje*).

Trumpasis sąvadas sudėtas iš dviejų dalių. Jas būtų galima pavadinti *slaviškąja* ir *lietuviškąja*. Sąvadas prasidėjo slaviškąja dalimi. Tai atspindi būdingą LDK XV a. pilietinę nuostatą – lietuvių ir rytų slavų kilmės diduomenės, bajorijos bendrumo, „giminystės“ jausmą, ši politinė vieningumo nuostata išpopuliarėjo XVI a. (A. Rotundo, M. Strijkovskio raštai), tačiau ją greit nuslopino Lietuvos valstybės jungimasis su Lenkija, Jogailaičių lenkiška orientacija, Liublino unija ir vėlesni įvykiai.

Slaviškoji dalis vadinosi „Metraščių rinkinys, išdėstytas trumpai“ (*Izbranije letopisanija izloženo*

¹ Lietuviškas vertimas: „Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas“, iš rusėnų k. vertė A. Jovaišas, in: *Metraščiai ir kunigaikščių laišakai*, ats. red. M. Vaicekauskas (ser. *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 4), Vilnius, 1996, Toliau cituojant puslapis nurodomas tekste.

² *Полное собрание русских летописей*, т. 32, Москва, 1975; *Полное собрание русских летописей*, т. 35, Москва, 1980.

³ Jučas, M., *Lietuvos metraščiai*, Vilnius, 1968, p. 17.

vkratce). Tačiau šios dalies pabaigoje visas dėmesys nukreipiamas į Lietuvos istorijos įvykius. Žiūrima iš Lietuvos valstybei priklausiusio Smolensko. Slaviškosios dalies pabaiga išsiskiria net lietuvišku patriotizmu. Čia aprašomas Vytauto bandymas „pas save“ (mes žinome, kad Vilniuje) karūnuotis, Švitrigailos ir po to Žygimanto Kęstutaičio valdymas, jų tarpusavio karas, Pabaisko mūšis (1435), pasakojama apie Žygimanto Kęstutaičio nužudymą Trakuose, maištą prieš Lietuvos valdžią Smolenske, Kazimiero Jogailaičio išrinkimą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, jo pergalės prieš maskvėnus. Kiek pavėlintai įterptas „Didžiojo kunigaikščio Vytauto pagyrimas“. Supraslio nuorašas baigiamas lietuviškąja dalimi, pavadinta „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraščiu“ (*Letopisec velikich kniazei litovskich*)⁴.

Trumpasis sąvadas yra Lietuvos valstybės Viduramžių kultūros apraiška. Reikia atskleisti svarbiausias jame glūdinčias politines, moralines idėjas, apibūdinti stilių, paliesti kai kuriuos genezės klausimus.

Analizuojant ir gretinant įvairius faktus, galima daryti gana tvirtą prielaidą, kad Trumpasis sąvadas pradėtas sudarinėti naudojant įvairius senesnius tekstus tiek iš rytų slavų metraščių, tiek iš Vilniaus raštinės. Šis darbas buvo pavestas Smolensko vyskupo Gerasimo raštininkui Timofejui apie 1428–1430 m. – Lietuvos valstybės didžiausio iškilimo laikotarpiu ir jos valdovui Vytautui rengiantis karūnuotis. Dalį Trumpojo sąvado teksto – naują medžiagą – parašė pats Timofejus. Situacija komplikavosi 1430 m. mirus Vytautui. 1432 m. išvyko į Konstantinopolį įsišvęsti į metropolitus Gerasimas – buvęs tvirtas Vytauto veiklos rėmėjas. 1435 m. jis buvo Švitrigailos įsakymu sudegintas Vitebske ant laužo už paramą Žygimantui Kęstutaičiui (Vytauto broliui). Timofejus neteko pagrindinių vadovų – Vytauto ir Gerasimo. Trumpajam sąvadui aiškiai trūksta vilnietiškos medžiagos, matyt, nespėta jos sukaupti, kol dar buvo gyvas Vytautas. Neaišku, kokį vaidmenį čia suvaidino Jonas Gostautas (miręs 1458 m.), kuris 1432 m. dalyvavo Žygimanto Kęstutaičio sąmoksle prieš Švitrigailą, 1436–1440 m. buvo Smolensko vietininkas, vėliau – Vilniaus vaivada ir Lietuvos kancleris – pirmasis pareigūnas valstybėje po jauno didžiojo kunigaikščio Kazimiero Jogailaičio.

Trumpasis sąvadas nėra galutinai sutvarkytas kūrinys. Slaviškoji ir lietuviškoji dalys nėra nemanytos kompoziciškai derinti, yra pasikartojimų. Tačiau jas jungia dominuojanti Vytauto absoliučios valdžios idėja. Buvo sumanytas didelis darbas, bet jis liko nebaigtas. Atrodo, kad Timofejus rašė iki 1435 m., nes po 1435 m. įvykių ir Pabaisko mūšio aprašymų įdėtas Timofejaus sukurtas „Didžiojo kunigaikščio Vytauto pagyrimas“, taip užbaigiant dėstymą, nors „Vytauto pagyrimas“ buvo parašytas dar Vytautui esant gyvam – turbūt apie 1430 m. Paskutinis Trumpojo sąvado įrašas liečia 1446 metus.

Kam reikalinga slaviškoji Trumpojo sąvado dalis? Ji prasideda Kijevo Rusios seniausia istorija nuo „Rusios žemės pradžios“ 854 m. Juk rašomas LDK metraštis, o ši valstybė atsirado tik XIII a. Vis dėlto ryšys tarp Kijevo Rusios senovės ir LDK labai aiškus: tai Vytauto valdomos valstybės praeitis. Be to, Vytauto planas buvo įsigalėti visų rytų slavų („rusų“) žemėse, valdyti visas jų didžiąsias kunigaikštystes. Todėl Vytautas ir savinosi slaviškų rytų istoriją. Politinės nuostatos Trumpajame sąvade yra nevienodos, nulemtos dvilypės jo prigimties – slaviškos stačiatikiškos ir lietuviškos katalikiškos. Tačiau jos turi bendrą pagrindą. Tai Vytautas ir jo linijos tęsėjai ponai. Atsiranda skirtubių jungtis: jūs, stačiatikiai, Kijevo Rusios ir kitų senųjų kunigaikštysčių palikuoniai, mylėkite, kas jums brangu ir sava, bet visi klausykite Vilniaus: duokite jam savo karius, mokėkite duokles ir t. t. Maža to, Vytautas bandė įvykdyti katalikų ir stačiatikių uniją.

„Metraščių rinkinys, išdėstytas trumpai“

Jame vyrauja, išskyrus, kaip minėta, pabaigą, slaviški, rusėniški, stačiatikiški idealai. Pagarbiai rašoma apie Rusios krikštytoją Kijevo didįjį kunigaikštį šv. Vladimirą. Ryškus šventųjų Boriso ir Glebo kultas. Fiksuojami svarbiausi Stačiatikių Bažnyčios istorijos įvykiai. Jaučiamas pasididžiavimas Rusia, gimtosios žemės meilė, ypač aprašant mongolų-totorių antplūdį ir jungą, prasidėjusį 1237 m.

⁴ Jovaišas, A., „Trumpojo Lietuvos metraščių sąvado literatūrinės ypatybės ir paslaptys“, in: *Metraščiai ir kunigaikščių laišakai*, p. 228–232 ir t.

Herojiški narsių kunigaikščių paveikslai. Maskvos didysis kunigaikštis Dmitrijus Ivanovičius ėjo prieš totorių Mamajų Kulikovo lauke 1380 m. „už savo tėvoniją ir už šventąsias cerkves“, o po pergalės „stovėjo mūšio lauke ir gailėjo savųjų, kurių čia daugybė buvo išmušta [...]“. „Jų atminimas bus amžinas [...]“ (p. 290).

Slaviškojoje Trumpojo sąvado dalyje, nors žinios imtos iš Maskvos, Tverės, Naugardo, Pskovo, kurie Lietuvai nepriklausė, šaltinių, priešiškuo jai nėra. Kai kur jaučiami tokie niuansai, bet juos nustelbia ir panaikina proletuviški smolenskiečio Timofejaus tekstai, išaukštinantys Vytautą ir jo valstybę. Reikia atminti ir tai, kad Viduramžių lietuvių diduomenė politiniais tikslais labai dažnai vedybomis jungdavosi su stačiatikiomis slavomis. Formavosi LDK diduomenė, kurią M. Strijkovskis XVI a. pavadino „šlovinga lietuvių, žemaičių ir rusų tauta“. Politinės buvo ir Vytauto dukters Sofijos bei Maskvos didžiojo kunigaikščio Vasilijaus Dmitrijevičiaus vedybos 1392 m. Jos paminėtos slaviškojoje dalyje ir plačiau aprašytos lietuviškojoje.

Trumpasis sąvadas įvairus žanrinis ir stilistinis atžvilgiu, ypač slaviškoji dalis, kurioje naudojamos trijų šimtų metų metraštinė tradicija. Jame randame sutrumpintą Rusijos metraščių šedevrą – „Senųjų laikų pasakojimą“ (*Povest vremennyh let*). Jis buvo sukurtas Kijeve XII a. pradžioje ir labai greitai paplito visoje Rusijoje daugybe nuorašų. „Senųjų laikų pasakojime“ daug liaudies epinės kūrybos⁵. Slaviškojoje dalyje vyrauja pametiniai užrašai, tačiau yra ir įvairių kronikinių nukrypimų. Ryškiausi yra pasakojimai apie Kijevo didžiąją kunigaikštienę Olgą, Rusijos krikštą, mongolų-totorių jungo pradžią, Nevos mūšį, Vytauto klastą pirmą kartą paimant Smolenską, Švitrigailos karą su Žygimantu Kęstutaičiu. Šiuose ir kituose pasakojimuose vyrauja ne fakto konstatavimas, o priežasties ir pasekmės santykiais pagrįsta įvykių grandinė, siužetas. Iš tokių kronikinių epizodų labai išsiskiria panegirika Vytautui. Kronikinis pasakojimo stilius leidžia metraščiui priartėti prie beletristinio vaizdo⁶. Batalinių scenų plastika išsiskiria Nevos mūšio aprašymas, kuriame pavaizduoti individualūs šešių narsuolių veiksmai mūšio metu – kaip istoriniuose romanuose: „Penktas – iš jaunujų, Sava vardu. Šis raitas puolė didelę palapinę auksiniu stogu ir perkirto didįjį palapinės stulpą, ir griuvo palapinė, ir Aleksandro pulkai, matydami, kaip ta palapinė [švedų vado šėtra] griuvo, apsidžiaugė“ (p. 278). Apstu pusiau beletristinių politinio, visuomeninio, net asmeninio gyvenimo vaizdų, scenų, nuotykių, leidžiančių pažinti anų laikų žmonių. Deja, ne visada, kada norėtume. Pavyzdžiui, apie Žalgirio mūšį duodama tik minimali informacija, nors ten dalyvavo ir trys Vytauto valdomo Smolensko pulkai.

„Didžiojo kunigaikščio Vytauto pagyrimas“

Politine Trumpojo sąvado kulminacija reikia laikyti Timofejaus parašytą „Didžiojo kunigaikščio Vytauto pagyrimą“ (p. 307–310). Tai retoriškai itin puošni panegirika, tiesiog superlatyvas. Vytautas laikomas žymiausiu valdovu Europoje. Tonas mažorinis, taigi rašyta, kai jis rengėsi karūnotis. Daugelis valdovų su juo gyvena meilėje, kiti vykdo jo nurodymus, neklusnuiosius baudžia. Net imperatorius Zigmantas, kai Vytautas „liepė jam būti pas jį“, „be jokio pasipriešinimo greit atvažiavo pas jį su savo karaliene“ (į Lucko suvažiavimą 1429 m.) (p. 308). Aštuoniolikos valstybių valdovų išvardijimai teikia visam tekstui patoso, kurį sustiprina periodai, hiperbolės, palyginimai. Valdovai davė Vytautui gausias dovanas ir dideles duokles „ne tik kiekvienais metais, bet ir kiekvieną dieną“ (*ibid.*); „neįmanoma žodžiais išsakyti nei raštu aprašyti didžiojo kunigaikščio darbų. Kaip negalima niekam ištirti dangaus aukštybės ir jūros gilybės, taip negalima papasakoti apie to šlovingo valdovo jėgą ir narsumą“ (p. 307); „Kaip upė, tekėdama per visą žemę, žmones ir kaimenes girdo, o pati nemažėja, taip ir šlovingas valdovas daugybę chanų siunčia į Ordą, o pas jį išmokyta apstybė chanų“ (p. 309).

Panegirika kompoziciškai įreminta trimis parafrazėmis iš Biblijos. Epigrafo vietoje pasakyta: „Imperatoriaus paslaptį saugoti yra gera, o apie darbus didžio valdovo pasakoti irgi yra gera“ (p. 307). Panegirika baigiama aukščiausio laipsnio palyginimu, panaudojant biblinę parafrazę: „Nes kaip

⁵ Лихачев, Д. „Повесть временных лет“, in: *Июность временных лет*, подг. Д. Лихачев, ч. 2, Москва-Ленинград, 1950.

⁶ Jovaišas, A., „Trumpojo Lietuvos metraščių sąvado literatūrinės ypatybės ir paslaptys“, p. 257.

iš jūros daugybė vandenų plūsta, taip ir išmintis iš to didžio valdovo didžiojo kunigaikščio Vytauto“ (p. 309) (plg. *Koh* 1,7: „Visos upės teka į jūrą, o jūra vis nepilna. Į vietą, iš kur upės išteka, į ten jos tekėdamos vėl grįžta“).

Matome, kad šioje bizantiško-slaviško stiliaus panegirikoje valdovas idealizuotas maksimaliai. Tai ryškus viduramžiškos retorikos pavyzdys⁷.

„Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraštis“

Taip vadinasi Trumpojo sąvado lietuviškoji dalis. Tačiau tokio atskiro kūrinio tikriausiai nebuvo. Šį pavadinimą lietuviškai medžiagai bus davęs pats sąvado sudarytojas ir iš dalies autorius Timofejus.

„Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraštis“ (p. 312–325) suskyla į tris dalis. Atskirų pavadinimų jos neturi, bet mokslinėje literatūroje pasiūlyta jas vadinti taip:

1) „Kęstučio konfliktas su Jogaila ir Kęstučio mirtis“ (p. 312–317). Jis prasideda Gedimino testamentiniu sprendimu, kam iš sūnų kokios žemės skiriamos valdyti, kas paliekamas Vilniuje didžiuoju kunigaikščiu (Jaunutis). Dalis baigiasi Vytauto pirmuoju pabėgimu į Prūsiją pas kryžiuočius 1382 m.; pasakojimas surašytas pagal situaciją, susidariusią po 1392 m., nes Algirdas vadinamas karaliaus Jogailos tėvu, o Kęstutis – didžiojo kunigaikščio Vytauto tėvu (Vytautas valdyti Lietuvą gavo 1392 m.). Šis užrašas buvo išverstas į lotynų kalbą – tai minėtasis Origo regis *Jagyelo et Wytholdi ducum Lituaniae*; jo slaviškas protografas mums nežinomas. Užrašas duoda tiek detalių, kad darosi panašus į Vytauto šeimos užrašus ar memuarus.

2) „Pasakojimas apie Vytauto kunigaikščiavimą“ (p. 317–324), prasidedantis po pranešimo apie Vytauto pirmąjį pabėgimą pas kryžiuočius (1382). Aprašomi įvykiai iki 1397 m. pradžios. Tai jau kito autoriaus darbas. Nebėra detalių ir intymių žinių. Pasaulietišką stilių keičia religinė nuotaika. Apie Lietuvą rašoma trumpiau, apie Smolenską plačiau, tad autorius turėjo būti smolenskietis, manytina, Timofejus. Ir rašyta greičiausiai Smolenske. Įterptas pasakojimas apie Sofijos Vytautaitės ir Maskvos didžiojo kunigaikščio Vasilijaus Dmitrijevičiaus vedybas Maskvoje. Dalis baigiasi Vytauto susitikimo su žentu Smolenske aprašymu ir jo grįžimu „į Lietuvą“.

3) „Pasakojimas apie Podolę“ (p. 324–326). Tai atskiras kūrinys, pradedamas žiniomis apie tai, kaip Algirdo nurodymu įsigali Podolės žemėje jo brolėnai Karijotaičiai ir kuria ten naujus miestus. Paskui rašoma apie Vytauto valdymo laikotarpį (1392–1430) ir Podolės prijungimą prie Lenkijos po Vytauto mirties. „Pasakojimo apie Podolę“ tikslas – įrodyti, kad ji priklauso Lietuvai ir kad lenkai ją užgrobė neteisėtai.

Pasakojimai apie Kęstutį ir Podolę sukurti Lietuvos raštinėje⁸. Kaip rodo kalbos analizė, juos rašė du neišaiškinti autoriai. Pradėjęs kurti Lietuvos metraščių Trumpąjį sąvadą, juos iš Vytauto galėjo gauti vyskupas Gerasimas ir perduoti kaip medžiagą Timofejui kartu su Vytauto ir savo paties nurodymais.

„Vytauto skundas prieš Jogailą ir Skirgailą“

„Vytauto skundas prieš Jogailą ir Skirgailą“⁹ yra Lietuvos metraščių, rašomų Vilniuje ar Trakuose, užuomazga. „Skundą“, kaip minėjome, Vytautas padiktavo raštininkui 1390 m., antrą kartą perėjęs su savo kariuomene pas Ordiną. Jis parašytas Ordino reikalavimu, kad, remdamas Vytautą, galėtų įrodyti palaikąs teisėtą Lietuvos valdovą. Pabrėžiama, kad Vytautas yra teisingas ir teisėtas Lietuvos valdovas, geras katalikas, o Jogailos ir Skirgailos poelgiai neteisingi, jie apgaudinėja, imasi prievartos prieš Vytautą. Be to, rašoma „Skunde“, Skirgaila yra rusų tikėjimo. Jie ir Vytautą privertė priimti rusų tikėjimą, bet jis slapta laikėsi katalikų tikėjimo. Iš tikrųjų Vytautas, pakviestas Jogailos, 1384 m. grįžo iš

⁷ *Ibid.*, p. 260.

⁸ Jučas, M., *Lietuvos metraščiai*, p. 39.

⁹ Žr. „Vytauto skundas prieš Jogailą ir Skirgailą 1390 m.“, in: *Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė R. Jاسas (ser. *Lituanistinė biblioteka*), Vilnius, 1971, p. 179–183.

Ordino į Lietuvą, bet buvo skaudžiai nuviltas. Jogaila Vytauto tėviškę Trakus atidavė Skirgailai, o Vytautą privertė priimti, kaip rašo „Skunde“ Vytautas, „rusų tikėjimą, kad pasidaryčiau visų žmonių nekenčiamas“¹⁰. (Vytautas jau buvo 1383 m. apsikrikštijęs pas kryžiuočius kataliku ir gavęs Vyganto vardą, bet grįžęs į Lietuvą turėjo pereiti į stačiatikių tikėjimą, nes gavo valdyti Lucko kunigaikštystę Voluinėje, kurios gyventojai buvo stačiatikiai. Tarp 1384–1385 m. buvo pakrikštytas stačiatikiu Aleksandru, o 1386 m. drauge su Jogaila ir kitais lietuvių kunigaikščiais Krokuvoje – pakartotinai kataliku, paliekant Aleksandro vardą).

Tačiau į „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraščių“ pateko iš „Skundo“ tik dalis kaltinimų Jogailai ir Skirgailai. Pasakyta, kad Jogailos tarnai nužudė Kęstutį Kriavo pilies požemiuose, kad Jogaila įkurdino Vilniuje lenkų karių įgulą, kad Vytautui „buvo apmaudu, nes – to anksčiau nėra buvę lietuvių žemėje – svetimieji valdo didžiąją kunigaikštystę“ (p. 320).

„Skunde“ yra daug sunkių kaltinimų Jogailai ir Skirgailai, bet po to, kai Vytautas 1392 m. susitaikė su Jogaila ir gavo valdyti Vilnių ir visą LDK, tie kaltinimai pasidarė nebeaktualūs ir butų tik gadinė Lietuvos valdovų tarpusavio santykius, kenkę valstybės politinei padėčiai. Į metraščius nebepateko štai tokie Vytauto kaltinimai savo pusbroliams.

Vytautas skundėsi, kad kai Jogaila Krokuvoje 1386 m. krikštijosi kataliku, vedė Lenkijos karalaiteį Jadvygą ir gavo Lenkijos karaliaus vainiką, „jie“ vėl nenorėjo leisti Vytautui būti kataliku. 1389 m. Liublino pilyje Jogaila užrašė Skirgailai visą Vytauto tėviškę (Trakų žemes) jo paties akivaizdoje. Nedavė Jogaila Vytautui raštų bei privilegijų valdyti Lucko kunigaikštystę, pareiškęs „visiems žmonėms“: „Jei panorėsiu, tai ir vėl iš jo tą žemę atimsiu“¹¹. Jogaila suėmė Vytauto bajorus ir juos kankino. Skirgaila šmeižė Vytautą Jogailai, „galvojo, kaip galėtų mane nužudyti [...]. [...] kenkė jis man pas kunigaikštį Jogailą, net man pačiam ten drauge būnant [...]. [...] paskelbė man kovą, sakydamas: „Tu saugokis manęs, o aš tavęs.““¹² Vytautas sakosi buvęs „pas juos“ kaip koks baudžiauninkas, net dukters Sofijos negalėjo atiduoti, kam norėjo. Jogaila atiminėjo žemes iš Vytauto brolio Tautvilos, giminaičių ir draugų, sulaužydamas savo žodį, rankos padavimą, auksinio diržo priėmimą (iš Jono Algimantaičio, kuris buvo vedęs Vytauto žmonos Onos seserį).

Visų šių Vytauto nusiskundimų, parodančių jo trečiaeilę padėtį 1384–1390 m., „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraštyje“ nėra. Čia epiškai ir be kokių nors skriaudų Vytautui, tačiau iš jo pozicijų, atpasakoti, tikriausiai Timofejaus plunksna, istoriniai įvykiai tik iki 1397 m. Toliau susidaro didelė tuštuma. Kodėl – neaišku. Kai ką randame slaviškojoje Trumpojo sąvado dalyje. Joje glaustai arba plačiau papasakota apie tai, kaip Vytautas klasta paėmė pirmą kartą Smolenską, apie Vorsklos mūšį, maištą Smolenske prieš Vytautą, kaip jis antrą kartą paėmė Smolenską, apie Žalgirio mūšį, apie Vytauto pastangas sudaryti LDK katalikų ir stačiatikių uniją. Trumpai aprašytos Vytauto pastangos karūnuotis ir mirtis, tačiau netiksliai. Nepasakyta, kad jis karūnuotis pasirengė Vilniuje, kad mirė Trakuose, kad palaidotas Vilniaus katedroje. Parašyta, kad jis sušaukė svečius „pas save“, bet nepaminėtas miestas. Tačiau nurodyta, kad karūnos į Lietuvą nepraleido jo priešai (lenkai).

Kęstučio konfliktas su Jogaila ir Kęstučio mirtis

Taip mes vadinsime „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraštyje“ literatūrinį atžvilgiu išsiskiriančią pirmąją dalį. Šis tekstas, istorinė kronika, verta dramaturgo plunksnos. Maironis tokį bandymą padarė – 1921 m. parašė pirmąją istorinės dramatinės trilogijos dalį *Kęstučio mirtis* (kitos dvi dalys: *Vytautas pas kryžiuočius* ir *Didysis Vytautas – karalius*). Metraštyje pateiktas toks siužetas.

Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas turėjo septynis sūnus ir mirdamas padalijo jiems valstybės žemes. Jaunutį pasodino Vilniuje didžiuoju kunigaikščiu. Algirdas ir Kęstutis labai sutarė. Jiems nepatiko didžiojo kunigaikščio Jaunučio viršenybė ir jie Jaunutį iš sosto pašalino. Kęstutis tada tarė Algirdui: „Tau dera būti Vilniuje didžiuoju

¹⁰ *Ibid.*, p. 182.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*, p. 183.

kunigaikščiu, tu vyresnis brolis, o aš su tavimi einu išvien". Susitarė viską dalytis per pusę. Taip vienas kitą palaikydami išgyveno iki Algirdo mirties.

Algirdas turėjo 12 sūnų, o Kęstutis 6. Algirdas labiausiai mylėjo Jogailą, o Kęstutis – Vytautą. Ir paskyrė juos dar prie savo gyvos galvos būti didžiais kunigaikščiais. Jogaila ir Vytautas, kol buvo gyvi jų tėvai, taip pat labai draugavo. Kai Algirdas mirė, Kęstutis, laikydamasis duoto žodžio, pripažino Vilniuje didžiuoju kunigaikščiu Jogailą. Tačiau tarp Jogailos ir Kęstučio prasidėjo šeimininė ir politinė nesantaika. Jogaila savo tikrą seserį, Kęstučio dukterėčią Mariją, išleido už nekilmingo Vaidilos, kurį išvedė į diduomenę. Bet svarbiausia buvo tai, kad Jogaila ėmė tartis su Vokiečių ordinu prieš Kęstutį. Jogaila kartu su Livonijos magistro kariuomene išėjo prieš Polocką, kuris nepriėmė Skirgailos. Kęstutis pradėjo „verkdamas“ skusti Jogailą Vytautui, bet tas atsakė: „Aš vis dar tikrai tuo netikiu“. Kęstutis užėmė Vilnių (tapo vienvaldžiu Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu), sulaukė Jogailą su broliais ir motina, rado tuos raštus, kuriuos jie buvo su vokiečiais surašę. Kęstutis Jogailos nesuėmė, leido vaikščioti lydimam nedidelės sargybos. Jogaila apsidžiaugė, kai Vytautas iš Gardino atvyko į Vilnių. Jogaila davė žodį Vytautui ir Kęstučiui, kad niekad neis prieš savo dėdę. Vytautas palydėjo Jogailą su jo motina ir su broliais į jo tėvoniją Kriavą, iš kurio Jogaila nuvyko į Vitebską.

Tačiau Jogaila savo duotą žodį greit užmiršo. Kai Kęstutis buvo karo žygyje, o Vytautas Trakuose, Jogaila prikaltė Vilniaus miestiečius paimti Vilniuje valdžią. Kartu su vokiečiais Jogaila paėmė Trakus. Kęstutis ir Vytautas sujungė savo kariuomenes iš Žemaičių ir Gardino netoli Kauno prie Neries ir nužygiavo link Trakų. Ten jau buvo Jogaila su savo ir Vokiečių ordino kariuomene. „Dar nesuėjus pulkams per tris ar per keturis strėlės šūvius“, prasidėjo taikos derybos. Kęstutis ir Vytautas kartu su Jogaila nuvyko į Vilnių tartis. Ten Kęstutį Jogaila suėmė ir, apkalęs grandinėmis, pasiuntė į Kriavo pilies bokšto požemį, o Vytautą dar paliko Vilniuje. Penktą naktį Kęstutį pasmaugė Jogailos tarnai.

Po Kęstučio mirties Jogaila į Kriavą pasiuntė Vytautą su žmona ir liepė jį griežtai saugoti. Žudė Vytauto giminaičius ir bajorus.

Kriavo pilyje dvi moteriškos patarnavo kunigaikštieni. Didžioji kunigaikštienė Ona, išgirdusi apie pavojų Vytautui, patarė jam apsirengti vienos patarnaujančios moteriškos rūbais ir išeiti iš pilies su kita. Vytautas taip ir padarė ir nusileidęs iš pilies pabėgo pas vokiečius, į Prūsus. Jis toliau tęsė kovą su Jogaila. Kaip žinoma, jam pavyko laimėti: 1392 m. Jogaila atidavė Vytautui valdyti LDK, sakydamas: „o eik, broli, pas mus su taika ir didele broliška meile, imk sau Vilniuje Didžiąją Kunigaikštystę, savo dėdės didžiojo kunigaikščio Algirdo ir savo tėvo didžiojo kunigaikščio Kęstučio sostą“ (p. 321). Vytautas tą pasiūlymą priėmė. Iš tikrųjų Jogaila nebegalėjo atlaikyti Vytauto su Vokiečių ordino pagalba vykdomų puolimų prieš Lietuvą. (p. 312–321)

Pasakojimas apie Kęstučio konfliktą su Jogaila ir Kęstučio mirtį pasižymi gana aukšta literatūrine kultūra. Jame tartum dramoje išryškėja pagrindinių veikiančiųjų asmenų psichologinės ir moralinės charakteristikos. Kęstutis – taurus, apimtas nerimo dėl nujaučiamo pavojaus, veiklus, besąlygiškai ištikimas kilmingo žmogaus (kunigaikščio) garbei. Nekenčia Vaidilos ir už jo ryšius su vokiečiais, ir už santuoką su kunigaikštyte Marija. Todėl pakaria, kaip pasakyta metraštyje, tą „vergą“. Vytautas – teisingas, niekaip negalys patikėti, kad Jogaila, susidėjęs su vokiečiais, stoja prieš savo dėdę. Jogaila ir Skirgaila – klastingi žmonės. Šitaip aprašyta metraštyje, kuriame, kaip minėta, išreikštas Vytauto požiūris.

Eugenija Ulčinaitė, Albinas Norvaišas, *Lietuvių literatūros istorija, XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 58–65.